

Vrije Universiteit Brussel

Vakgroep Sociologie, Onderzoeksgroep TOR
Pleinlaan 2, 1050 Brussel
<http://www.vub.ac.be/TOR/>

BELGIË GEKLOKT.

RESULTATEN VAN HET BELGISCH TIJDSBESTEDINGSONDERZOEK 2013
(TBO'13)

September 2015

I. Glorieux

K. de Korte
T.P. van Tienoven
J. Minnen
J. Deyaert
E. Mészáros
J. Magits
J. Verbeylen
D. Weenas

Vrije Universiteit Brussel / TOR

Inleiding

Deze tekst geeft een globale beschrijving van de tijdsbesteding van de Belgen, anno 2013. Het tijdsbestedingsonderzoek 2013 (TBO'13) werd uitgevoerd door de Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium (AD Statistiek) van de FOD Economie. Gelijkaardig tijdsbestedingsonderzoek werd uitgevoerd in 1999 (TBO'99) en in 2005 (TBO'05). De AD Statistiek was verantwoordelijk voor de steekproefvoorbereiding, de verzameling van de tijdsbestedingsdata, de afname van een individuele en gezinsenquête en een eerste kwaliteitscontrole. De cleaning en de eerste valorisatie van deze gegevens werd gerealiseerd binnen het kader van het BRAIN.be-programma van het Federaal Wetenschapsbeleid en werd uitgevoerd door de onderzoeksgroep TOR van de Vrije Universiteit Brussel.

Voor het TBO'13 hielden 5.559 Belgen vanaf 10 jaar uit 2.744 huishoudens gedurende 2 dagen hun tijdsbesteding in een dagboekje bij op een vooraf toegekende week- en weekenddag. Het tijdsbestedingsonderzoek van 2013 liep van januari 2013 tot februari 2014. Telkens vond de tijdsregistratie plaats na deelname aan de Europese Arbeidskrachtentelling (EAK of Labour Force Survey - LFS). De registratiedagen en - maanden werden op gezinsniveau gelijk gespreid over de veldwerkperiode.

De registratiemethode van TBO'99, TBO'05 en TBO'13 is quasi dezelfde en volgt de HETUS-richtlijnen van EUROSTAT¹ waarbij elke respondent zijn of haar tijdsbesteding voor één volledige weekdag en één volledige weekenddag registreert. Elke dag in het dagboekje is ingedeeld in episodes van 10 minuten waarbinnen de respondenten vrij hun tijdsbesteding omschrijven. Indien nodig kon men hierbij het onderscheid maken tussen hoofd- en nevenactiviteiten. Verder noteerden de respondenten in hun dagboekje de plaats van de activiteit en wie aanwezig was. Bij verplaatsingen werd ook het verplaatsingsmiddel opgegeven. Daarnaast vulde ieder lid van het gezin van 10 jaar of ouder ook een individuele vragenlijst in waarin gevraagd werd naar specifieke achtergrondkenmerken.

Dit rapport geeft een kort overzicht van de tijdsbesteding van de Belgen in 2013. Om deze gegevens wat perspectief te geven, vergelijken we ze met de gegevens uit 1999 en 2005. In 1999 hielden 8.382 respondenten van 12 jaar of ouder uit 4.275 gezinnen gedurende twee dagen hun tijdsbesteding bij. In 2005 waren het 6.400 respondenten uit 3.474 gezinnen, eveneens van 12 jaar en ouder. Omwille van de vergelijkbaarheid beperken we onze analyses voor 2013 ook tot de respondenten van 12 jaar en ouder (n=5.435).

---

¹ EUROSTAT (2009) Harmonised European Time Use Survey: 2008 Guidelines. Luxemburg: EUROSTAT.

Meer gedetailleerde cijfers zijn terug te vinden op de website www.time-use.be. Op deze website kan de gebruiker zelf tabellen maken en vindt men ook meer informatie over de technische aspecten van het onderzoek zoals de steekproeftrekking, de gebruikte onderzoeksinstrumenten en de gedetailleerde indeling van de activiteiten.

Een weekje België

Om de tijdsbesteding te analyseren hanteren we 9 categorieën (+ overige) van activiteiten (zie tabel 1) die in het algemeen refereren naar handelingssferen die de meeste mensen in onze samenleving als in tijd en ruimte afgebakende culturele eenheden herkennen.

Tabel 1: Activiteiten ingedeeld in 9 hoofdactiviteiten (+ overige)

		Voorbeelden
Productieve tijd		
1.	Betaald werk	werken op de werkplaats, werken thuis, verplichtingen i.v.m. werkloosheid, solliciteren, pauzes op het werk, ...
2.	Huishoudelijk werk	koken, poetsen, wassen, klusjes, tuinieren, boodschappen doen, ...
3.	Kinderzorg & opvoeding	voeden, wassen, aankleden, voorlezen, helpen met huiswerk, spelletjes met kinderen, ...
4.	Opleiding	onderwijs, bijscholing, cursussen, vorming
Reproductieve tijd		
5.	Persoonlijke verzorging, eten & drinken	eten & drinken, lichamelijke verzorging, zich aan- en uitkleden, zich wassen, professionele verzorging, ...
6.	Slapen en rusten	slapen, rusten, ontspannen, luieren, vrijen, ...
Recreatieve tijd		
7.	Sociale participatie	verenigingsleven, religieuze plechtigheden, vrijwilligerswerk, feest, bezoek, praten, telefoneren, ...
8.	Vrije tijd	hobby, sport, spel, recreatie, cultuur, uitgaan, media, ...
Aansluitingstijd		
9.	Verplaatsen	woon-werkverplaatsingen, verplaatsingen voor het huishouden, voor vrije tijd en kinderen, ...
Overige tijdsbesteding		
10.	Overige	overige tijdsbesteding en onbepaalde tijd

Tabel 2 geeft een overzicht van de algemene tijdsbesteding van de Belgische bevolking geëxtrapoleerd naar een 7-dagen week². In de tabel wordt 'de duur per respondent' weergegeven. Dit betekent dat we de duur van de activiteiten berekenen als een gemiddelde voor de hele bevolking. Concreet wordt bijvoorbeeld de werktijd berekend voor iedereen, zowel werkenden als niet werkenden, en de tijd besteed aan 'opleiding' heeft niet alleen betrekking op diegenen die een opleiding volgen. Op die manier geeft tabel 2 een synthetisch beeld van de tijdsbesteding van de ganse Belgische bevolking vanaf 12 jaar. Figuur 1 geeft de proportionele verdeling van de tijdsbesteding weer.

Tabel 2: Tijdsbesteding per week van de Belgische bevolking vanaf 12 jaar, ingedeeld in 9 hoofdactiviteiten (Duur per respondent, TBO'13 – n=5.435)

	Duur per respondent (hh:mm)
1 Betaald werk	14:48
Werken op de werkplaats	14:28
Op het werk, zonder te werken	0:13
Tijd ivm werkloosheid en werk zoeken	0:06
2 Huishoudelijk werk	17:42
Huishouding	12:30
Klusjes	2:08
Winkelen	2:37
Diensten bezoeken	0:25
3 Kinderzorg & opvoeding	2:28
Kinderzorg	1:19
Opvoeding	1:09
4 Opleiding	4:41
School	4:07
Andere opleidingen en cursussen	0:33
Pauzes, breaks en wachten op school	0:01
TOTAAL Productieve tijd	39:40
5 Persoonlijke verzorging, eten & drinken	17:10
Eten en drinken	10:41
Aankleden en toilet maken	5:58
Professionele persoonlijke verzorging	0:30
6 Slapen en rusten	63:26
Slapen en rusten	60:31
Ontspannen en niks doen	2:55
TOTAAL Reproductieve tijd	80:36

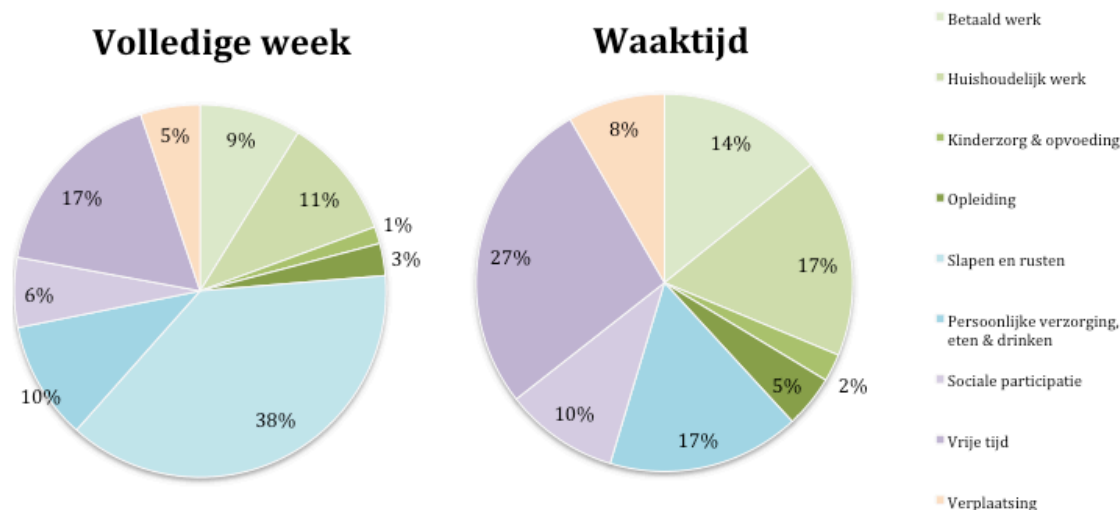
² Vermits de respondenten slechts gedurende 2 dagen hun tijd registreerden, komt deze geëxtrapoleerde week tot stand door voor elke respondent de weekdag te vermenigvuldigen met 5 en de weekenddag met 2.

7 Sociale participatie	10:09
Verenigingsleven	0:45
Sociale contacten	9:20
Verzorging en hulp aan gezinsleden	0:02
8 Vrije tijd	28:18
Hobby en spel	2:40
Sport	1:12
Recreatie	2:16
Uitgaan	0:31
Cultuur en vermaak	0:45
TV & video	16:31
Muziek beluisteren	0:17
Lezen	2:22
Nieuwe media	1:41
TOTAAL Recreatieve tijd	38:27
9 Verplaatsingen	8:41
Verplaatsingen voor werk	1:56
Verplaatsingen voor school	0:31
Verplaatsingen voor vrije tijd	2:36
Verplaatsingen voor huishouden	1:31
Verplaatsingen voor kinderen	0:12
Andere verplaatsingen	1:52
Overige tijdsbesteding	0:33

Ongeveer de helft van de beschikbare tijd per week (80h36) wordt gespendeerd aan de **reproductieve tijd**, hieronder verstaan we de activiteiten die rechtstreeks verband houden met de reproductie van ons lichaam: *slapen en rusten, persoonlijke verzorging, eten & drinken*. Ongeveer 63 en een half uur per week of ruim 9 uur per dag – dit is meer dan een derde van de tijd (38%) – wordt besteed aan *slapen en rusten*. Met 17h10 per week (of ongeveer 2,5 uur per dag) wordt eveneens een aanzienlijk deel van de tijd besteed aan *persoonlijke verzorging, eten & drinken*. Eten & drinken op zich neemt 10h41 per week in beslag.

De **productieve tijd** – het totaal van *betaald werk, huishoudelijk werk, kindercare & opvoeding* en *opleiding* – beslaat zowat een kwart van de totale tijdsbesteding. Dat is maar de helft zoveel als de reproductieve tijd. Van de 39 uur en 40 minuten die Belgen gemiddeld per week productief bezig zijn, neemt huishoudelijk werk met gemiddeld 17h42 de meeste tijd in beslag, gevolgd door betaalde arbeid (14h48). Per week zijn de Belgische mannen en vrouwen gemiddeld 2h28 bezig met kindercare & opvoeding en ze besteden 4h41 aan opleidingen.

Figuur 1: Proportionele verdeling van de tijdbesteding van de Belgische bevolking vanaf 12 jaar voor de volledige week en de waaktijd, ingedeeld naar 9 hoofdactiviteiten (TBO'13 - n=5.435)

NOOT. DE TAARTDIAGRAM VAN DE WAAKTijd GEEFT DE PROPORCIONELE VERDELING WEER VAN ALLE ACTIVITEITEN BUITEN HET SLAPEN EN RUSTEN

Het aandeel **recreatieve tijd** ligt met 23% dicht in de buurt van de productieve tijd. Van de 38h27 recreatieve tijd gaat gemiddeld 28h18 naar *vrijtijdsactiviteiten*. Dit is 13h30 meer dan de tijd die aan betaald werk wordt besteed. Televisie kijken neemt een belangrijke plaats in binnen de vrijetijdsactiviteiten. De Belg kijkt gemiddeld 16h31 of ongeveer 2 uur en 20 minuten per dag televisie. Dat is meer dan de helft van de beschikbare vrije tijd per dag (4h02). *Sociale participatie* neemt 10h09 per week in beslag. We kunnen de sociale participatie verder opdelen in de tijd besteed aan *verenigingsleven*, *sociale contacten* en *verzorging en hulp aan gezinsleden*. Veruit de meeste tijd aan sociale participatie gaat naar sociale contacten (9h20): gewoon praten, telefoneren, op bezoek gaan, bezoek ontvangen, feesten,....

De Belgen van 12 jaar en ouder zijn per week bijna 8h41 of ruim een uur per dag onderweg. De meeste verplaatsingen hebben als doel van de ene plaats naar de andere te geraken, zoals van werk naar huis gaan of naar school gaan om je kind op te halen. Daarom noemen we deze tijd **aansluitingstijd**. Hiervan gaat de meeste tijd naar verplaatsingen voor vrije tijd (2h36), gevolgd door verplaatsingen van en naar het werk (1h56).

In de periode dat er niet geslapen wordt, de waaktijd, gaat ruim een derde van de beschikbare tijd (37%) naar recreatie en nog eens ruim een derde (38%) naar productieve activiteiten. Gemiddeld 8% van de waaktijd wordt besteed aan verplaatsingen.

Verschillen naar achtergrond, verschillen in de tijdsbesteding

Een moeder met jonge kinderen deelt haar week anders in dan een werkende alleenstaande man. Het synthetische overzicht in tabel 1 laat deze verschillen niet zien, maar geeft een samenvatting van een doorsnee week voor alle Belgen (vanaf 12 jaar). Tabel 3 geeft een overzicht van de tijdsbesteding per week opgedeeld naar geslacht, leeftijd, hoogst afgeronde opleiding, werksituatie, leeftijd van het jongste kind en gewest.

Op opleiding en sociale participatie na, is er voor alle activiteiten een statistisch significant verschil in de tijdsbesteding tussen mannen en vrouwen. In de verdeling van betaald werk, het huishouden en kindercare & opvoeding tussen mannen en vrouwen zien we de traditionele rollenpatronen ook in 2013 nog altijd sterk terug komen. Mannen besteden ruim 6 uur per week meer aan betaalde arbeid, terwijl vrouwen 8 uur meer aan huishoudelijk werk en 1h30 meer tijd aan kindercare & opvoeding spenderen. Vrouwen besteden daarnaast meer tijd (meer dan 1h30) aan persoonlijke verzorging en aan eten & drinken. Mannen hebben dan weer bijna 6 uur meer vrije tijd.

De dagindeling wordt ook sterk beïnvloed door de werksituatie, of iemand jonge kinderen heeft, alleen woont of student is.

Voltijds werkenden spenderen de minste tijd aan huishoudelijk werk, persoonlijke verzorging en eten & drinken, slapen en sociale participatie. Toch hebben ze meer vrije tijd dan deeltijds werkenden. Het idee dat deeltijds werkenden meer vrije tijd overhouden omdat ze minder werken dan voltijds werkenden klopt dus niet. Het is veeleer zo dat ze die extra tijd gebruiken voor kindercare (+2h17) en huishoudelijk werk (+6h47). Het zijn dan ook overwegend (jonge) moeders die overstappen naar deeltijds werk.

Het hebben van een kind jonger dan 7 jaar leidt tot een sterke toename in de tijd besteed aan kindercare & opvoeding. Dit gaat ten koste van de recreatieve tijd.

De tijd besteed aan betaald werk, kindercare & opvoeding en verplaatsingen neemt toe naarmate men hoger opgeleid is. Hoger opgeleiden spenderen minder tijd aan huishoudelijk werk, slapen het minst en hebben de minste vrije tijd. De sociale participatie verschilt niet naar gelang het opleidingsniveau.

Tabel 3: Tijdsbesteding per week van de Belgische bevolking vanaf 12 jaar naar geslacht, leeftijd, hoogst afgeronde opleiding, werksituatie, leeftijd jongste kind en gewest, ingedeeld in 9 hoofdactiviteiten (Duur per respondent, TBO'13 - n=5.435)

	Betaald werk	Huishoudelijk werk	Kinderzorg & opvoeding	Opleiding	Persoonlijke verzorging, eten & drinken	Slapen en rusten	Sociale participatie	Vrije tijd	Verplaatsen	Overige
Totale bevolking	14:48	17:42	2:28	4:41	17:10	63:26	10:09	28:18	8:41	0:33
Naar geslacht	*	*	*	n.s.	*	*	n.s.	*	*	
Man	18:11	13:35	1:42	4:36	16:18	62:38	9:53	31:31	9:01	0:35
Vrouw	11:34	21:38	3:12	4:46	17:59	64:12	10:24	25:13	8:21	0:33
Naar leeftijd	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Jonger dan 19 jaar	1:15	5:24	0:23	27:12	16:08	68:07	9:39	30:45	8:33	0:30
19 t/m 25 jaar	13:27	9:13	1:19	14:31	16:44	64:24	10:24	27:28	10:00	0:26
26 t/m 40 jaar	25:58	15:56	6:50	1:22	16:06	61:04	8:57	21:20	9:55	0:27
41 t/m 55 jaar	24:19	19:37	1:56	0:29	16:52	60:28	9:59	24:05	9:37	0:32
56 t/m 70 jaar	7:10	23:56	1:27	0:25	18:25	62:56	11:40	33:36	7:44	0:36
Ouder dan 70 jaar	0:36	23:03	0:25	0:10	18:39	70:11	10:05	38:54	5:08	0:45
Naar hoogst afgeronde opleiding	*	*	*	*	*	*	n.s.	*	*	n.s.
Schoolgaand/studerend	2:30	6:15	0:31	27:03	16:25	66:32	9:37	29:18	9:15	0:28
Geen/lager (secundair)	9:10	21:40	2:05	0:22	17:51	66:16	10:11	32:31	7:18	0:31
Hoger secundair	19:37	19:32	2:53	0:34	17:01	62:07	10:11	27:10	8:16	0:35
Hoger onderwijs	23:09	17:58	3:36	0:52	16:59	59:50	10:23	24:10	10:22	0:34
Naar werksituatie	*	*	*	*	*	*	*	*	*	
Niet werkend	1:31	19:13	1:47	8:08	17:55	66:27	11:09	33:35	7:35	0:35
Deeltijds werkend	22:12	20:54	4:13	0:40	17:14	61:36	9:44	20:51	9:51	0:39
Voltijds werkend	33:33	14:07	2:56	0:34	15:56	59:14	8:40	22:27	10:01	0:27
Naar leeftijd jongste kind	*	*	*	*	*	*	*	*	*	n.s.
Geen / boven 25 jaar	9:26	17:21	0:45	6:43	17:26	64:51	10:44	31:50	8:15	0:34
Jonger dan 7 jaar	23:52	16:57	11:42	1:16	16:02	60:07	8:31	19:22	9:42	0:24
Tussen 7 en 25 jaar	23:53	19:47	1:58	0:56	17:10	61:07	9:20	24:01	9:06	0:36
Naar gewest	*	*	*	n.s.	*	*	*	*	*	n.s.
Brussel	16:11	15:06	2:43	4:43	17:59	61:27	11:14	27:28	10:32	0:32
Vlaanderen	15:27	17:50	2:16	4:50	16:19	63:57	10:05	27:58	8:38	0:36
Wallonië	13:12	18:15	2:44	4:24	18:27	63:07	9:55	29:10	8:13	0:28

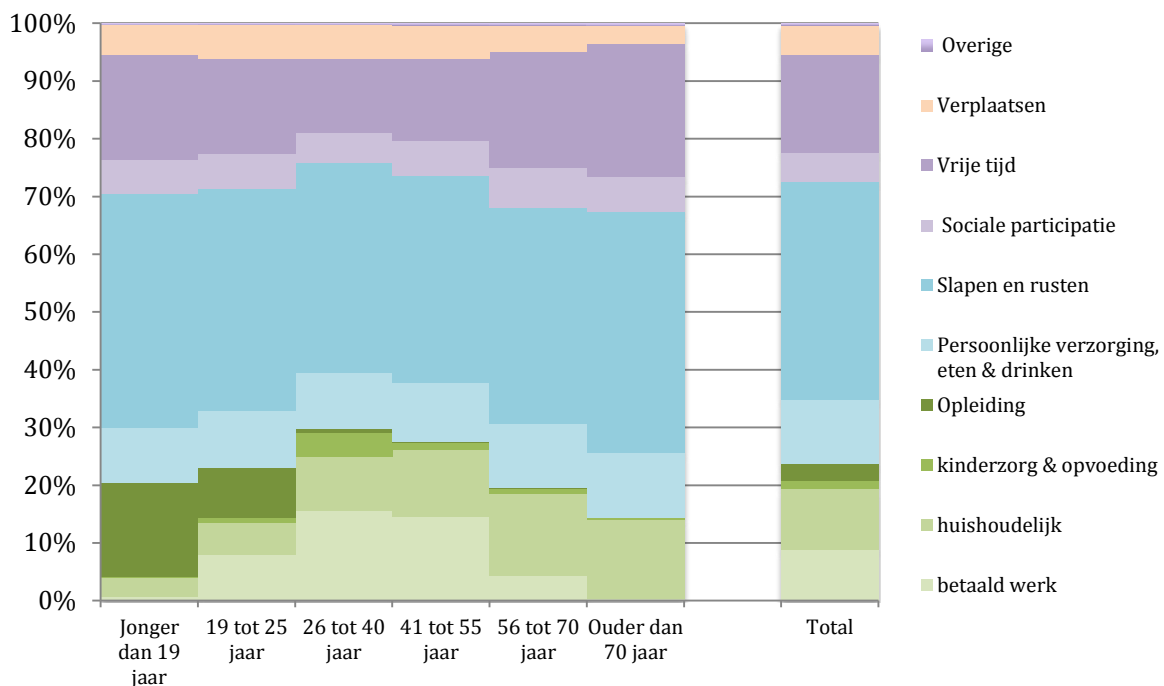
* statistisch significant verschil ($p < 0,05$)
n.s. statistisch niet-significant verschil ($p \geq 0,05$)

Het valt in eerste instantie op dat er in Wallonië minder wordt gewerkt en meer tijd wordt besteed aan vrije tijd. We bekijken verderop in dit rapport of deze verschillen al dan niet verband houden met verschillen in de samenstelling van de bevolking.

In tabel 3 vinden we voor alle activiteiten een significant verschil naar leeftijd. In figuur 2 wordt de tijdsbesteding van de Belgen, voor mannen en vrouwen samen, proportioneel weergegeven over de levensloop. Wat meteen opvalt is dat de verhouding van de verschillende componenten van de productieve tijd (*betaald werk, huishoudelijk werk, kinderopvang & opvoeding en opleiding*) varieert over de leeftijd. We zien dat de maatschappelijke positie sterk verbonden is met de positie in de levensloop, waarbij het vanzelfsprekend is dat jongeren meer tijd besteden aan opleiding en de 26- tot 55-jarigen vooral meer tijd spenderen aan betaald werk. Vooral tussen 26 en 40 jaar gaat proportioneel de meeste tijd naar betaalde arbeid, namelijk 15%. Daarnaast zien we een positief verband tussen leeftijd en de tijd besteed in het huishouden, waarbij de tijd besteed in het huishouden toeneemt naarmate de leeftijd stijgt. We kunnen gerust stellen dat de Belgen erg productief zijn tussen de 26 en 55 jaar: ze werken dan het meest en het is tevens de periode waarin relatief veel tijd gaat naar kinderopvang. In deze levensfase is er dan ook het minste vrije tijd - de totale recreatieve tijd (vrije tijd en sociale participatie samen) schommelt rond de 20% - en wordt er het minst geslapen.

Figuur 2: Proportionele verdeling van de wekelijkse tijdsbesteding van de Belgische bevolking over de levensloop, ingedeeld naar 9 hoofdactiviteiten (+ overige) (TBO'13 – n=5.435)

Voor de leeftijdsgroepen tussen de 12 en 55 jaar blijft de tijd besteed aan persoonlijke verzorging rond de 10% schommelen, bij de 55-plussers ligt het iets hoger. Hoewel de

reproductieve tijd (*slapen en rusten en persoonlijke verzorging, eten & drinken*) relatief constant is over de levensloop, wordt er tijdens de meest productieve fase (de 'drukke leeftijd' tussen 26 en 55 jaar) het minste tijd aan besteed. Terwijl op jongere en oudere leeftijd meer dan 50% van de tijd reproductieve tijd is, is dat tussen 26 en 55 jaar slechts 46 à 47%.

Het is opmerkelijk dat de tijd besteed aan verplaatsingen het hoogst ligt voor de 19- tot 25-jarigen. Zij zijn per week het langst onderweg (10h00). Vermoedelijk is een combinatie van studie en buitenschoolse activiteiten een bepalende factor voor deze toename.

Brussel, Vlaanderen en Wallonië : kloppen de clichés?

In tabel 3 viel op dat er in Wallonië in het algemeen minder wordt gewerkt en meer vrije tijd is dan in Vlaanderen. Het cliché van de hardwerkende Vlaming ten opzichte van de genietende Waal lijkt hiermee te worden bevestigd. In tabel 4 nemen we dit verder onder de loep. We vergelijken de tijdsbesteding volgens gewest en houden rekening met verschillende achtergrondkenmerken. In tabel 4 wordt de tijdsbesteding binnen ieder gewest statistisch gecontroleerd voor de samenstelling van de bevolking (*geslacht, leeftijd, hoogst afgeronde opleiding, werksituatie en leeftijd van het jongste kind*). Op die manier zetten we de drie gewesten gelijk voor wat betreft deze bevolkingskenmerken.

In de eerste kolom presenteren we de bruto cijfers (*unadjusted*) zoals we die ook in tabel 3 terugvinden. In de tweede kolom geven we de cijfers gecorrigeerd (*adjusted*) voor de achtergrondkenmerken.

Tabel 4: Tijdsbesteding per week van de Belgische bevolking vanaf 12 jaar naar Gewest, statistisch gecontroleerd voor achtergrondkenmerken (Duur per respondent, TBO'13 – n=5.435)

	Brussel		Vlaanderen		Wallonië	
	unadj.	adj.	unadj.	adj.	unadj.	adj.
	n=539	n=462	n=3.231	n=2963	n=1.789	n=1604
Betaald werk*	16:11	16:24	15:27	15:10	13:12	14:43
Huishoudelijk werk* +	15:06	16:14	17:50	18:35	18:15	18:34
Kinderzorg & opvoeding* +	2:43	01:58	2:16	02:37	2:44	02:48
Opleiding +	4:43	02:59	4:50	04:02	4:24	03:18
Persoonlijke verz., eten & drinken**	17:59	18:23	16:19	16:26	18:27	18:22
Slapen en rusten* +	61:27	61:28	63:57	63:40	63:07	62:37
Sociale participatie* +	11:14	11:22	10:05	10:14	9:55	09:59
Vrije tijd*	27:28	28:13	27:58	27:56	29:10	28:48
Verplaatsen* +	10:32	10:20	8:38	08:40	8:13	08:18

* unadjusted gemiddelde statistisch significant verschillend over de gewesten (p<0,05)

+ adjusted gemiddelde statistisch significant verschillend over de gewesten (p<0,05)

De bruto cijfers in tabel 4 komen overeen met tabel 3 en laten zien dat Belgen uit Brussel en Vlaanderen meer werken en minder vrije tijd hebben dan de Belgen uit Wallonië. Na controle voor achtergrondkenmerken vallen deze significante verschillen weg. We kunnen hieruit concluderen dat de verschillen in de tijd besteed aan werken en vrije tijd te verklaren zijn door verschillen in de samenstelling van de bevolking. Verder valt het op dat Brusselaars significant minder tijd (16h14) besteden aan huishoudelijk werk. Dit hangt wellicht samenhangt met de beperktere woonruimte en de ruimere beschikbaarheid van diensten in de grootstad. Brusselaars besteden ook significant meer tijd aan sociale participatie (11h22), dat is een uur meer dan in Vlaanderen (10h14) en bijna anderhalf uur meer dan in Wallonië (9h59).

Vlamingen slapen, ook na statistische controle voor achtergrondkenmerken, meer dan Walen en Brusselaars. Ze besteden echter significant minder tijd aan persoonlijke verzorging, eten & drinken. Brusselaars 'verliezen' de meeste tijd aan verplaatsingen (10h20).

Tijdsbesteding over de jaren

Om de tijdsbesteding van de Belg wat meer in perspectief te plaatsen vergelijken we de tijdsbestedingsgegevens uit 2013 met die uit 1999 en 2005 (zie tabel 5). Dit geeft ons de mogelijkheid te kijken hoe tijdsbestedingspatronen over de tijd evolueren. We bekijken hiervoor drie verschillende parameters. In het bovenste deel van tabel 5 wordt de gemiddelde duur voor de onderscheiden activiteiten voor alle respondenten samen weergegeven (*duur per respondent*). Het middelste deel geeft *de participatiegraad* weer, dit is het percentage respondenten dat de betreffende activiteit gedaan heeft tijdens de registratiedagen (alle mannen die deelnamen in 2013 hebben geslapen (100%), maar slechts 43% verrichtte betaald werk). In het onderste deel tenslotte, wordt de *duur per participant* weergegeven, dit is de gemiddelde tijd die besteed wordt aan de betreffende activiteit berekend voor de participanten of zij die daadwerkelijk deze activiteit stelden. In de kolommen wordt een onderscheid gemaakt naar geslacht en tussen een gemiddelde doordeweekse dag (maandag tot vrijdag) en een gemiddelde weekenddag (zaterdag tot zondag).

Het is opvallend dat de arbeidstijd nauwelijks is veranderd tussen 1999 en 2013. Bij mannen zijn er geen significante verschillen over de jaren heen, bij vrouwen is er enkel een lichte stijging van het weekendwerk. De participatiegraad bij mannen is wel iets afgenomen tussen 1999 en 2013 (iets minder mannen verrichten betaald werk op week- en weekenddagen), terwijl vrouwen net iets meer participeren aan weekendwerk. De duur per participant (de werktijd van zij die gewerkt hebben tijdens de registratiedagen)

is niet veranderd sinds 1999. Dat betekent eveneens dat de verschillen in werktijd tussen mannen en vrouwen nauwelijks of niet veranderden tussen 1999 en 2013. Mannen besteedden in 2013 op een weekdag ruim een uur meer aan betaalde arbeid dan vrouwen. Voor weekendwerk zijn de verschillen klein. Er wordt ook nauwelijks gewerkt tijdens het weekend; mannen besteden op weekenddagen gemiddeld 0h39 aan betaalde arbeid, vrouwen 0h31.

Ook wat betreft huishoudelijk werk blijkt er voor mannen in eerste instantie bijna geen evolutie over de jaren. Mannen blijven op een gemiddelde weekdag ongeveer 1h50 aan huishoudelijk werk te besteden. Bij vrouwen zien we wel een daling in huishoudelijk werk ten opzichte van 1999, maar tussen 2005 en 2013 is de daling niet langer significant. Het is opmerkelijk dat de participatiegraad bij mannen in 2013 lichtelijk is afgenomen ten opzichte van de vorige jaren. De tijd besteed per participant blijft echter gelijk, alleen voor vrouwen zien we een daling tussen 1999 en 2013, waarbij vrouwen per participant ruim een uur minder doen in het huishouden. We kunnen stellen dat de tijd die vrouwen en mannen aan huishoudelijk werk besteden verder naar elkaar toegroeit, maar dit is zeker niet gevolg van een grotere participatie van mannen in het huishouden; het zijn de vrouwen die minder huishoudelijk werk verrichten.

Tabel 5: Vergelijking van de tijdsbesteding in 1999, 2005 en 2013 voor de Belgische bevolking vanaf 12 jaar (duur per respondent, participatiegraad en duur per participant - TBO'99 n=8.382; TBO'05 n=6.400; TBO'13 n=5.435)

	MAN						VROUW					
	TBO'99	Week TBO'05	TBO'13	TBO'99	Weekend TBO'05	TBO'13	TBO'99	Week TBO'05	TBO'13	TBO'99	Weekend TBO'05	TBO'13
Duur per respondent (hh:mm)												
Betaald werk	3:34*	3:27*	3:22*	0:44*	0:42*	0:39*	2:05	2:02	2:06	0:23°	0:27	0:31
Huishoudelijk werk	1:55*	1:57*	1:50*	2:06*	2:03*	2:10*	3:28°	3:13	3:05	3:07	3:01	3:04
Kinderzorg & opvoeding	0:09*°	0:08*°	0:14*	0:12*°	0:10*°	0:15*	0:23°	0:20°	0:28	0:21	0:19°	0:24
Opleiding	0:52	0:48	0:48	0:18	0:14	0:15	0:49	0:51	0:49	0:16	0:17	0:19
Pers. verz. eten & drinken	2:12*°	2:05*°	2:16*	2:28*	2:22*°	2:29*	2:20°	2:14°	2:30	2:39	2:34°	2:42
Slapen en rusten	8:32*	8:30*°	8:39*	9:43	9:30*°	9:40	8:52	9:04	8:56	9:48	9:50	9:44
Sociale participatie	1:18*°	1:19°	1:11*	2:02	2:07°	1:57	1:24°	1:19	1:17	2:03	2:03	1:57
Vrije tijd	3:51*°	4:11*	4:11*	4:57*°	5:18*	5:17*	3:19	3:31	3:24	4:02	4:06	4:06
Verplaatsen	1:31*°	1:29*°	1:20*	1:26*°	1:27*°	1:09*	1:16	1:20°	1:14	1:16°	1:17°	1:04
Overige tijdsbesteding	0:00°	0:01*°	0:04*	0:00°	0:01°	0:04	0:00°	0:01°	0:05	0:00	0:01	0:04
Participatie graad (%)												
Betaald werk	46,0°	44,8%	43,0%	13,5°	12,7%	11,5%	32,4%	30,3%	31,4%	8,0°	8,3%	9,6%
Huishoudelijk werk	83,9°	85,9°	79,7%	84,7°	85,3°	81,7%	93,3%	92,8%	92,2%	93,7°	92,9%	91,3%
Kinderzorg & opvoeding	15,6%	13,1%	19,8%	15,3%	12,5°	16,4%	25,8%	21,9°	27,1%	22,9%	19,3°	21,9%
Opleiding	15,2°	15,1°	13,4%	9,3°	8,5%	7,4%	13,9%	16,1°	13,7%	9,0%	9,5%	9,0%
Pers. verz. eten & drinken	100%	99,9%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	99,9%	100%	100%
Slapen en rusten	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Sociale participatie	78,7°	78,5°	66,3%	83,7°	83,4°	76,6%	83,8°	81,9°	72,60%	87,8°	85,5°	79,3%
Vrije tijd	96,1%	97,2°	95,4%	96,4°	96,4°	97,1%	95,2%	95,8%	94,6%	95,1%	94,7%	94,2%
Verplaatsen	90,0%	89,6%	88,6%	83,3°	83,5°	80,7%	83,5°	83,9°	86,3%	79,0%	78,4%	77,8%
Overige tijdsbesteding	00,0%	2,5°	10,9°	0,00°	2,3°	10,9%	0,00°	3,2°	13,6%	0,00°	3,3°	12,3%

* gemiddelde statistisch significant verschillend tussen man en vrouw binnen eenzelfde jaar voor duur per respondent en duur per participant ($p < 0,05$)
 ° gemiddelde statistisch significant verschillend over de jaren heen in vergelijking met 2013 ($p < 0,05$)

Tabel 5: Vergelijking van de tijdsbesteding in 1999, 2005 en 2013 voor de Belgische bevolking vanaf 12 jaar (duur per respondent, participatiegraad en duur per participant - TBO'99 n=8.382; TBO'05 n=6.400; TBO'13 n=5.435) - vervolg

<i>Duur per participant (hh:mm)</i>												
Betaald werk	7:46*	7:42*	7:51*	5:31*	5:39	5:44	6:27	6:43	6:43	4:58	5:27	5:24
Huishoudelijk werk	2:17*	2:16*	2:19*	2:29**	2:24**	2:39*	3:43°	3:28	3:21	3:20	3:15	3:22
Kinderzorg & opvoeding	1:00**	1:03*	1:11*	1:19**	1:25*	1:36*	1:32°	1:35	1:45	1:35°	1:41	1:52
Opleiding	5:47	5:21°	6:04	3:21	2:55°	2:30	5:51	5:18°	6:01	3:05	3:07	3:35
Pers. verz. eten & drinken	2:12*	2:06**	2:16*	2:28*	2:22**	2:29*	2:20°	2:14°	2:30	2:39	2:34°	2:42
Slapen en rusten	8:33*	8:30**	8:39*	9:43	9:30**	9:40	8:53	9:04	8:56	9:48	9:50	9:44
Sociale participatie	1:39°	1:41	1:48	2:26	2:33*	2:32	1:40°	1:37°	1:47	2:20	2:23	2:28
Vrije tijd	4:00**	4:18*	4:23*	5:08**	5:30*	5:26*	3:29	3:41	3:35	4:14	4:20	4:21
Verplaatsen	1:42**	1:40**	1:31*	1:43**	1:44**	1:25	1:31°	1:35°	1:26	1:36°	1:38°	1:22
Overige tijdsbesteding	-	0:44	0:37	-	0:59	0:53	-	0:55	0:38	-	0:51	0:39

* gemiddelde statistisch significant verschillend tussen man en vrouw binnen eenzelfde jaar voor duur per respondent en duur per participant ($p < 0,05$)

° gemiddelde statistisch significant verschillend over de jaren heen in vergelijking met 2013 ($p < 0,05$)

De tijd besteed aan kinderopvoeding evolueert in grotere mate. Zowel mannen als vrouwen besteden per respondent meer tijd aan kinderopvoeding in 2013 dan in 2005 en 1999. We zien deze stijging zowel in de participatiegraad als in de duur per participant tussen 2005 en 2013. Mannen en vrouwen besteden per participant respectievelijk 1h11 en 1h45 aan kinderopvoeding op een gemiddelde werkdag. In het weekend stijgt de duur per participant voor mannen met 25 minuten en voor vrouwen met 7 minuten. De verschillen tussen mannen en vrouwen blijven ook voor deze activiteit vrij stabiel.

De tijd besteed aan opleiding lijkt in eerste instantie niet veranderd voor mannen en vrouwen. De participatiegraad is wel licht gedaald in 2013 en de duur per participant op weekdagen neemt toe. De daling van de participatiegraad – bekeken over de ganse bevolking – is wellicht een gevolg van de vergrijzing van de bevolking.

Als we ons verder toespitsen op de *reproductieve tijd* zien we dat mannen iets meer slapen dan in 2005, voor vrouwen is dit net omgekeerd. Voor zowel een doordeweekse dag als een weekenddag stellen we voor vrouwen een daling vast in 2013 ten opzichte van 2005. Opvallend is ook de toename in de tijd die besteed wordt aan persoonlijke verzorging en eten & drinken. Dit geldt zowel voor mannen als voor vrouwen op week-

en weekenddagen (vnl. in vergelijking met 2005). Deze toename is zowel toe te schrijven aan het feit dat er meer tijd besteed wordt aan 'persoonlijke verzorging' (wassen, aankleden, make up, ...) als aan 'eten & drinken'. Dat laatste is opmerkelijk gezien er al sinds jaren gesignaleerd wordt dat gezinnen steeds minder tijd nemen om samen te eten en dat er steeds meer gemaksvuedsel vluchtig gegeten wordt tussen andere activiteiten door.

Voor vrije tijd zien we weinig opvallende verschillen. Mannen besteden in 2013 iets minder tijd aan vrijetijdsactiviteiten, bij vrouwen verandert er nagenoeg niets op dat vlak. De verschillen tussen mannen en vrouwen nemen dan ook lichtjes toe en blijven substantieel. Mannen besteden in 2013 op weekdays 47 minuten meer aan vrije tijd dan vrouwen, op weekenddagen loopt het verschil op tot 1 uur en 11 minuten. Geprojecteerd over een week betekent dit dat mannen gemiddeld 6 uur en 17 minuten meer vrije tijd hebben dan vrouwen.

Voor sociale participatie zien we een vrij grote daling tussen 2005 en 2013. Deze daling is volledig toe te schrijven aan het dalend aantal participanten. Zowel mannen als vrouwen nemen in mindere mate dan voorheen deel aan het verenigingsleven, ze gaan minder op bezoek, ontvangen minder bezoek, hebben minder gelegenheid om gewoon een praatje te slaan of om te telefoneren met iemand ... . Diegenen die deze activiteiten nog wel registreren spenderen er niet minder tijd aan, integendeel: zowel bij mannen en vrouwen die sociale participatie activiteiten stellen is er veeleer een stijging in de tijd die ze hier aan besteden. Dit zou kunnen betekenen dat een bepaalde groep in de samenleving minder tijd maakt of kan maken voor sociale interactie en dus afhaakt, terwijl de groep die hieraan blijft deelnemen net diegenen zijn die zich vroeger ook al socialer opstelden.

Minder tijd voor een praatje?

We stelden in tabel 3 vast dat de sociale participatie significant verschilt naar gelang de leeftijd van de respondent. In tabel 5 zagen we bovendien dat de participatiegraad van sociale participatie terug liep over de jaren heen. In dit gedeelte gaan we dieper in op deze afname. In tabel 6 hebben we een vergelijking gemaakt over de jaren voor de tijd besteed aan sociale participatie naar leeftijd. Leeftijd is hierbij in drie categorieën verdeeld (jonger dan 26, 26-55 jarigen en ouder dan 55 jaar). Naar analogie van tabel 5 vinden we bovenaan de tijd besteed aan sociale participatie voor alle respondenten, in het midden de participatiegraad en tenslotte onderaan de duur per participant. Opnieuw is er een opdeling gemaakt naar weekdays en weekenddagen.

We bekijken eerst de totale participatie voor de respondenten. Voor jongeren onder de 26 vinden we – voor de duur per respondent - over de tijd heen geen significante veranderingen in de sociale participatie, noch voor week- , noch voor weekenddagen. Voor de 26-55 jarigen is er wél een afname in 2013, hier ligt de sociale participatie in 1999 en 2005 op respectievelijk 1h16 en 1h14 voor een weekdag, in 2013 is dit 1h07. Op een weekenddag vinden we ook een daling in 2013 ten opzichte van 2005 (van 2h09 naar 1h56). Bij respondenten van 56 jaar en ouder is er enkel een verschil met 1999 voor weekdagen (van 1h34 naar 1h25). Al deze dalingen blijken een gevolg van een verminderde participatiegraad. Voor alle leeftijden is de deelname aan sociale participatie gedaald. Bij jongeren leidt dit echter niet tot een algemene afname van de tijdsbesteding per respondent; dit komt omdat de duur per participant in 2013 is gestegen.

We kunnen verder een uitsplitsing maken naar de verschillende activiteiten binnen sociale participatie: 'verenigingsleven', 'sociale contacten' en 'verzorging en hulp aan gezinsleden'. Bij de leeftijdscategorieën jonger dan 26 jaar en tussen 26 en 55 jaar zien we een substantiële afname van de participatie aan het verenigingsleven tijdens het weekend (van ruim 8% naar 5% of minder), op weekdagen blijft de deelname aan het verenigingsleven laag bij deze leeftijdscategorieën. Ouderen participeren nog altijd meer aan het verenigingsleven, maar ook bij hen is er een substantiële daling: op weekdagen van ruim 10% naar 7% en op weekenddagen zelfs bijna een halvering ten opzicht van 1999 (van 19% naar 9,5%). Het lijkt er sterk op dat de participatie aan het verenigingsleven onder druk staat, wellicht als gevolg van alternatieve vrijetijdsbestedingen.

De tijd die respondenten besteden aan sociale contacten blijft over de jaren heen vrij gelijk. In de oudste leeftijdscategorie stellen we in 2013 zelfs een kleine stijging vast ten opzichte van de vorige jaren. Deze stijging heeft te maken met de stijging in de duur per participant, aangezien de participatiegraad nagenoeg onveranderd is gebleven voor die leeftijdsgroep. Bij de andere leeftijdsgroepen zien we wel een daling in de participatiegraad voor sociale contacten. De duur per participant is echter toegenomen in 2013, zowel op week- als op weekenddagen. Dit wijst er op dat er minder gelegenheden zijn voor sociale contacten (op de koffie gaan, bezoek ontvangen, een babbeltje slaan, feest, ...), maar als het plaatsvindt wordt er iets meer tijd voor uitgetrokken. Hoewel het ook zou kunnen dat bepaalde groepen in toenemende mate vereenzamen, wijzen onze cijfers niet echt in die richting. Vooralsnog kunnen we op basis van onze gegevens geen groepen in de bevolking aanwijzen die in grotere mate dan vroeger uitgesloten worden van sociale contacten.

Tabel 6: Vergelijking van de tijdsbesteding aan sociale participatie in 1999, 2005 en 2013 voor de Belgische bevolking vanaf 12 jaar naar leeftijd (Duur per respondent, participatiegraad en duur per participant TBO'99 – n=8.381; TBO'05 n=6.400; TBO'13 – n=5.435)

	Jonger dan 26 jaar						26-55 jaar						56 jaar en ouder						
	Week		Weekend		Totaal		Week		Weekend		Totaal		Week		Weekend		Totaal		
	TBO'99	TBO'05	TBO'13	TBO'99	TBO'05	TBO'13	TBO'99	TBO'05	TBO'13	TBO'99	TBO'05	TBO'13	TBO'99	TBO'05	TBO'13	TBO'99	TBO'05	TBO'13	
Duur per respondent																			
Verenigingsleven	0:05	0:05	0:04	0:17	0:13	0:11	0:05	0:05	0:04	0:11 ^a	0:12 ^a	0:06	0:12 ^a	0:11	0:08	0:16 ^a	0:13 ^a	0:09	
Sociale contacten	1:05	1:11	1:09	1:34	1:48	1:41	1:07	1:05	1:02	1:45	1:51	1:50	1:17	1:09 ^a	1:16	1:42	1:36 ^a	1:50	
Verzorging en hulp aan gezinsleden	0:02 ^a	0:03 ^a	0:00	0:03 ^a	0:04 ^a	0:00	0:03 ^a	0:04 ^a	0:00	0:06 ^a	0:05 ^a	0:00	0:04 ^a	0:06 ^a	0:00	0:06 ^a	0:06 ^a	0:00	
TOT. Sociale Participatie	1:13	1:20	1:14	1:55	2:07	1:54	1:16^a	1:14^a	1:07	2:04	2:09^a	1:56	1:34^a	1:27	1:25	2:05	1:56	1:59	
Participatiegraad %																			
Verenigingsleven	3,25%	3,7%	3,1%	8,6% ^a	6,6%	5,0%	5,0%	5,1%	4,0%	8,2% ^a	8,3% ^a	4,5%	10,8% ^a	10,1% ^a	7,1%	19,0% ^a	14,8% ^a	9,5%	
Sociale contacten	74,6% ^a	72,6% ^a	60,6%	76,6% ^a	76,6% ^a	69,5%	79,7% ^a	78,0% ^a	67,7%	84,5% ^a	83,7% ^a	77,6%	79,8% ^a	80,8% ^a	73,8%	83,6% ^a	80,2%	79,2%	
Verzorging en hulp aan gezinsleden	5,2% ^a	7,4% ^a	0,2%	4,8% ^a	6,5% ^a	0,4%	6,4% ^a	8,1% ^a	0,5%	6,6% ^a	7,4% ^a	0,5%	7,7% ^a	8,9% ^a	1,0%	7,5% ^a	9,0% ^a	1,5%	
TOT. Sociale Participatie	77,7%^a	75,7%^a	61,6%	80,3%^a	79,4%^a	70,7%	81,6%^a	80,0%^a	68,3%	87,1%^a	86,7%^a	78,3%	83,3%^a	83,9%^a	76,0%	87,4%^a	84,4%	82,0%	
Duur per participant																			
Verenigingsleven	2:49	2:17	2:29	3:26	3:26	3:57	1:59	1:39	1:51	2:24	2:25	2:18	1:55	1:57	1:57	1:27	1:30	1:36	
Sociale contacten	1:27 ^a	1:39 ^a	1:55	2:03 ^a	2:22	2:26	1:24 ^a	1:23 ^a	1:32	2:05 ^a	2:13 ^a	2:21	1:37	1:25 ^a	1:43	2:03 ^a	2:00 ^a	2:18	
Verzorging en hulp aan gezinsleden	0:53	0:48	3:54	1:08	1:15	1:23	0:59	0:52	1:01	1:37	1:18	1:24	1:04	1:13	0:47	1:21	1:13	0:45	
TOT. Sociale Participatie	1:34^a	1:46^a	2:01	2:24^a	2:40	2:41	1:34	1:33	1:38	2:22	2:29	2:29	1:54	1:44	1:52	2:23	2:17	2:26	

^a gemiddelde statistisch significant verschillend over de jaren heen in vergelijking met 2013 (p<0,05)

Met wie?

We stellen vast dat de participatiegraad aan sociale contacten in 2013 is afgenomen ten opzichte van de voorgaande jaren. Er zijn minder mensen die tijd besteden aan een praatje maken, deelnemen aan het verenigingsleven en verzorging en hulp aan gezinsleden. In dat geval gaat het om de activiteiten waarbij de sociale participatie centraal staat. Dit geeft niet noodzakelijk een goed beeld van fenomenen zoals vereenzaming of sociale isolatie. Men kan immers druk doende zijn met betaald werk, huishoudelijk werk en kindercare & opvoeding, nauwelijks of geen tijd hebben voor bezoek of verenigingsdeelname, en toch de ganse dag onder de mensen zijn. In deze paragraaf bekijken we de interactiepartners die de respondenten hebben aangegeven bij het invullen van de activiteiten in hun dagboekje. Bij elke geregistreerde activiteit kon men aangeven *alleen te zijn, met gezinsleden, met andere mensen of met andere mensen én gezinsleden*. Door te kijken met wie mensen hun dag doorbrengen en in welke mate ze dat alleen doen, krijgen we een ander beeld van de sociale participatie.

Tabel 7: Vergelijking van de tijd besteed (samen) met verschillende interactiepartners in 1999, 2005 en 2013 voor de Belgische bevolking vanaf 12 jaar naar geslacht (participatiegraad - TBO'99 n=8.381; TBO'05 n=6.400; TBO'13 n=5.435)

	Man						Vrouw					
	Week			Weekend			Week			Weekend		
	TBO'99	TBO'05	TBO'13	TBO'99	TBO'05	TBO'13	TBO'99	TBO'05	TBO'13	TBO'99	TBO'05	TBO'13
Alleen	46,9%°	45,5%°	40,3%	39,0%°	38,1%°	34,4%	47,1%°	45,7%°	41,1%	38,0%°	38,1%°	35,2%
Gezin	26,2%*°	22,4%*°	29,2%*	32,3%*°	29,9%*°	39,5%	29,5%	26,8%°	31,1%	34,3%°	32,1%°	38,7%
Andere mensen	22,5%*°	28,8%*°	26,6%*	19,0%*°	21,4%*°	15,0%	17,9%°	23,4%	22,9%	16,5%	18,2%°	14,8%
Andere mensen en gezin	4,4%*	3,4%*	3,9%*	9,7%*	10,6%	11,0%	5,5%	4,1%°	5,0%	11,2%	11,6%	11,3%

* gemiddelde statistisch significant verschillend tussen man en vrouw binnen eenzelfde jaar voor duur per respondent en duur per participant ($p < 0,05$)

° gemiddelde statistisch significant verschillend over de jaren heen in vergelijking met 2013 ($p < 0,05$)

In tabel 7 geven we per weekdag en weekenddag voor mannen en vrouwen de proportie van de waaktijd (de tijd die men niet slaapt) die men alleen is, met gezinsleden en die men met andere mensen en met andere mensen én gezinsleden samen besteedt.

Hier zien we dat voor alle jaren vrouwen en mannen onderling niet verschillen in het aandeel dat ze alleen zijn op een dag. Mannen en vrouwen zijn dus even vaak alleen. We kunnen echter wel zien dat ze over de jaren heen minder vaak alleen zijn. Zowel op week- als op weekenddagen zijn mannen en vrouwen in 2013 minder vaak alleen dan in 1999 en 2005.

Belgen brengen in 2013 meer tijd door met gezinsleden dan in 2005 en 1999. Op zowel weekdagen als weekenddagen brengen zowel mannen als vrouwen in 2013 meer tijd

door met hun gezinsleden. Op weekdagen verschillen mannen en vrouwen wel in het aandeel van de tijd die ze met gezinsleden doorbrengen: vrouwen brengen meer tijd door met gezinsleden dan mannen. In vergelijking met vrouwen besteden mannen op weekdagen een groter aandeel van hun tijd met 'andere mensen' dan vrouwen. Dit is wellicht een gevolg van het feit dat mannen nog altijd meer en langer participeren aan 'betaalde arbeid' (zie boven), tijd die ze meestal niet doorbrengen in het gezin maar wel met 'anderen' samen zijn.

Zowel voor mannen als voor vrouwen is het aandeel tijd die men met 'andere mensen' (niet gezinsleden) doorbrengt, gedaald ten opzichte van 2005 en 1999. Vooral op weekenddagen is het verschil met 1999 en 2005 aanzienlijk. Het lijkt er op dat de Belgen iets meer hun gezinsleden opzoeken, vooral in het weekend, dan dat ze tijd doorbrengen met andere mensen. Dit is consistent met onze eerdere suggestie dat er minder gelegenheid is voor bezoekjes, verenigingsleven, e.d.; anderzijds bevestigen onze gegevens niet echt de indruk dat er de afgelopen decennia steeds minder tijd is voor sociale contacten.

Besluit

Al met al stellen we voor de afgelopen 15 jaar geen spectaculaire veranderingen vast in de tijdsbesteding van de Belgen. Op zich is dat misschien de meest spectaculaire vaststelling. Hoewel voortdurend de indruk gewekt wordt dat we leven in een snel veranderende samenleving, blijkt de basisindeling van de tijdsbesteding – de werktijd, de slaaptijd, de maaltijden, de verdeling van het werk tussen mannen en vrouwen, de tijd die voor de televisie doorgebracht wordt, ... – in grote mate vaste patronen te volgen.

De verhoudingen tussen mannen en vrouwen zijn nauwelijks veranderd sinds 1999. De tijd die vrouwen en mannen aan betaald werk besteden, blijft in grote mate constant. Mannen besteden ook nu even veel tijd aan huishoudelijk werk als op het einde van de vorige eeuw, vrouwen spenderen wel iets minder tijd in het huishouden. Als mannen en vrouwen naar elkaar toegroeien, is het dan ook veeleer omdat vrouwen veranderen dan omdat mannen een groter deel van het huishoudelijk werk voor hun rekening nemen. Zowel mannen als vrouwen besteden over de jaren heen wel iets meer tijd aan kinderopvang & opvoeding, maar ook hier blijven de verschillen tussen de geslachten overeind. De traditionele verdeling van het werk tussen mannen en vrouwen zit gebeiteld.

Hoewel er al jaren voor gewaarschuwd wordt dat eetpatronen veranderen – en dat er bv. niet genoeg tijd meer genomen wordt om rustig samen aan tafel te eten – zien we veeleer een **toename in de tijd die Belgen aan eten en drinken besteden**. Ook het toenemende slaapttekort dat regelmatig voor alarmerende berichten zorgt, vinden we niet

terug in de geaggregeerde tijdsbestedingsgegevens. Bij mannen zien we zelfs **een lichte stijging in de slaaptijd**.

Hoewel de verspreiding van nieuwe media – internet, GSM, smartphone, tablets, digitale televisie – zich vooral voordeed sinds de eeuwwisseling, blijft de televisie de vrijetijdsbesteding domineren. Belgen vanaf 12 jaar brengen meer dan de helft van hun vrijetijd door voor de televisie. Er wordt ruim 16 uur en 30 minuten per week televisie gekeken, dat is bijna 2 uur meer dan er betaald werk wordt verricht. Een gemiddelde **Belg zit tijdens zijn leven langer voor de televisie dan dat hij betaald werk verricht**. Op dat vlak zijn er overigens geen verschillen tussen Vlamingen, Walen en Brusselaars. Alhoewel Walen gemiddeld iets minder werken en iets meer vrijetijd hebben dan de Vlamingen, kunnen we dat quasi volledig toeschrijven aan de samenstelling van de bevolking.

We stellen wel een lichte daling vast in de sociale participatie. Zowel de **participatie aan het verenigingsleven als aan sociale contacten neemt af**. Er wordt meer tijd doorgebracht met gezinsleden en iets minder met mensen buiten het gezin. Dit kan er op wijzen dat er minder gelegenheid is of gemaakt wordt om mensen buiten het gezin te ontmoeten. We stellen echter ook vast dat als er tijd gemaakt wordt voor sociale contacten (bezoek, feest, praatje, ...) er dan ook vaak meer tijd voor uitgetrokken wordt dan vroeger. Vooralsnog wijst niets er op dat de Belg in toenemende mate vereenzaamt.